

TALABALARNING UMUMKASBIY TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISHNI MODELLASHTIRISH

G‘ofirov Muzaffar Jumayevich

Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti

Annotatsiya: O‘quv kursi modullari tarkibini ishlab chiqish tanlangan malakani shakllantirish uchun zarur va yetarli bo‘lgan kompetensiyalar tarkibini aniqlashga qisqartiriladi. Modul spetsifikatsiyasi quyidagi komponentlarni o‘z ichiga oladi: modul nomi, o‘quv maqsadlari, kirish talablari, o‘qitishning standart davomiyligi, o‘quv natijalari, natijalarni baholash mezonlari, rivojlanish darajalari.

Kalit so‘zlar: O‘quv kursi, modul, mo‘dul tarkibi, modul spetsifikatsiyasi, modullarni baholash materiallari, o‘quv materiallari, yo‘naltiruvchi modul.

Ta’lim jarayonini modulli texnologiyalar asosida qurishda ikkita loyihalash sikli ajratiladi:

1. O‘quv kursi modullari tuzilishini ishlab chiqish.
2. O‘quv kursining asosiy bo‘linmalari sifatida modullar tarkibini ishlab chiqish.

O‘quv kursi modullari tarkibini ishlab chiqish tanlangan malakani shakllantirish uchun zarur va yetarli bo‘lgan kompetensiyalar tarkibini aniqlashga qisqartiriladi. Ushbu kompetensiyalarning tarkibini aniqlash manbalari quyidagilar bo‘lishi mumkin:

- kasb (mutaxassislik)bo‘yicha kasbiy standart;
- ishchi va xodimlar lavozimlarining malaka xususiyatlari;
- kasbiy xususiyatlari.

O‘quv kursi modullarining tuzilishi shakllantirilgandan so‘ng, keyingi loyihalash sikliga o‘tish — modullar tarkibini ishlab chiqish amalga oshiriladi. O‘quv kursining

har bir mlduli universal tuzilishga ega va bitta texnologiya yordamida yaratilgan.

Modulni tashkil etuvchi materiallar uchta komponentni o‘z ichiga oladi:

1. Modul spetsifikatsiyasi.
2. Modullarni baholash materiallari.
3. Modullarning o‘quv materiallari.

Modul spetsifikatsiyasi quyidagi komponentlarni o‘z ichiga oladi: modul nomi, o‘quv maqsadlari, kirish talablari, o‘qitishning standart davomiyligi, o‘quv natijalari, natijalarni baholash mezonlari, rivojlanish darajalari. Modul spetsifikatsiyasini loyihalashning har bir bosqichida allaqachon ishlab chiqilgan komponentlarga qaytish va ularning bir-biri bilan muvofiqligini tekshirish kerak. Modul nomi asosiy kompetensiyani tashkil etuvchi ko‘nikmalardan birini aks ettiradi.

O‘quv maqsadini shakllantirish asosiy kompetensiyalarni birgalikda tavsiflovchi ko‘nikmalarning tavsifini o‘z ichiga oladi. Modulning maqsadlari ishlab chiquvchi (o‘qituvchi) nuqtai nazaridan modul asosidagi umumiy mazmun, yo‘nalishni anglatadi.

Ta’lim natijalarini baholash jarayonidan ajratib bo‘lmaydi. Ta’lim natijalari to‘g‘risida qaror qabul qilingandan so‘ng, ularni baholash uchun tegishli usullarni tanlash va tegishli baholash mezonlari ishlab chiqiladi.

Modulni loyihalash jarayonining navbatdagi bosqichi o‘quv materiallarini ishlab chiqishdir. O‘quv materiallari modulning majburiy komponenti bo‘lib, talabalarning rejalashtirilgan ta’lim natijalariga erishishini ta’minlash uchun didaktik vositalar to‘plamini o‘z ichiga oladi. O‘quv materiallari modul spetsifikatsiyasi asosida ishlab chiqiladi.

Modulli ta’limga tahlil qilingan nazariy yondashuvlarni hisobga olgan holda va P.A.Yusevichena tomonidan ko‘rib chiqilgan modulli ta’lim tamoyillariga tayanib, biz ta’lim jarayonini modulli tashkil etishni ishlab chiqdik, unda modul ham mazmunli, ham yo‘nalish birligi sifatida ishlaydi.

Yuqorida ta’kidlaganimizdek, bizning tadqiqotimizda fan va amaliyotda to’plangan fikrlar va o’z tajribamizni hisobga olgan holda, yo’nalish va tarkib modullari to’g’risida ishlaydigan tushuncha qo’llaniladi.

Modul ta’lim jarayonining eng kichik mustaqil qismi bo’lib, u quyidagi asosiy xususiyatlarga ega:

- butun jarayonning o’ziga xos xususiyatlari va maqsadlarini aks ettiradi;
- o’zining didaktik vazifasi va uni yechish vositalariga ega;
- muammoni hal qiladi, natijalarni tekshiradi, kerakli tuzatishni amalga oshiradi yoki rejalashtiradi;
- oldingi va keyingi modullar bilan o’zaro aloqani ta’minlaydi;
- o’rganilayotgan fan davomida talabalarning keyingi harakati uchun yetarli asos yaratadi.

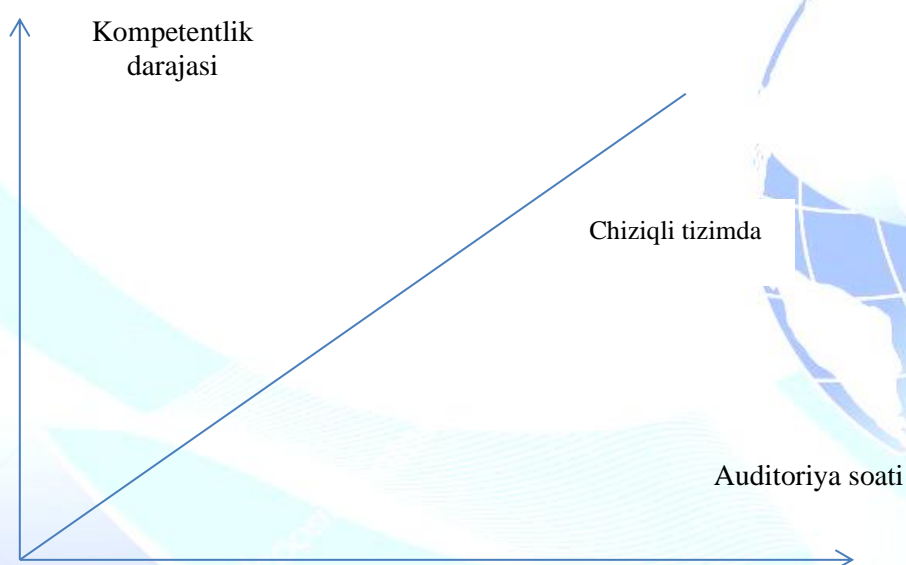
Dars materiali, bizning fikrimizcha, teng bo’lmagan qismlarga bo’linishi kerak. Ulardan birining assimilyatsiyasi mazmuni va maqsadlari to’g’risida tasavvurga ega bo’lish darajasida amalga oshirilishi kerak, shunchaki bu yerda ma’lumotli, chuqur assimilyatsiya qilish uchun yetarli bo’lmagan zamonaviy bo’limlardan olingan ma’lumotlar mavjud, ammo ular zamonaviy ilmiy dunyoqarashning asosi hisoblanadi va umumkasbiy bilimlarning zarur arsenaliga kiritilgan. Bizning fikrimizcha, biz bu yerda ergonomik yo’nalish modullari haqida gapirishimiz mumkin, ularning tarkibida birinchi navbatda vaqtni tejash bilan bog’liq asosiy talablar bajariladi. Yo’nalish tipidagi modullarning asosi o’rganilayotgan fanning ma’lumotnomalaridir.

V.S. Idiatullin tadqiqotlari muhandislik-texnik mutaxassisliklar va yo’nalishlar talabalari uchun ma’lumot xulosasi bilim olish jarayonini osonlashtirish va soddalashtirishga, ularni tushunarli shaklga keltirishga qaratilgan. Malumot xulosasida ma’lum bir mavzu kursining mazmunini tashkil etuvchi barcha asosiy qoidalar, tushunchalar, atamalar, omillar, oqibatlar va xulosalar mantiqiy ketma-ketlikda qisqacha shaklda keltirilgan. O’rganilayotgan barcha miqdorlar va ularning birliklari ta’riflarining aniqligiga, shuningdek ular o’rtasidagi munosabatlar tengligini o’rnatadigan qonunlarga alohida e’tibor beriladi. Ko’rsatilgan qo’llanmada

talabalarga amaliy, laboratoriya va individual mashg‘ulotlarda, shuningdek mustaqil ishlarida aniq muammolarni hal qilishda kerak bo‘ladigan barcha nisbatlar, ifodalar va formulalar keltirilgan.

Yo‘naltiruvchi modul fanning asosiy ilmiy g‘oyalarni yoritib beradi; ushbu g‘oyalar atrofidagi ta’lim mazmunini aniq bloklarga tuzadi; har tomonlama didaktik maqsadni shakllantiradi. Modulning ishlab chiqilgan elektron versiyasi asosida ushbu modullarning analoglari bosma asosda yaratiladi, ular takrorlanadi va birinchi darsdan oldin har bir talabaga beriladi, unda tashkiliy modul blokining mazmuni (ma’lumot xulosasi) o‘qituvchi tomonidan bir vaqtning o‘zida multimediyaga orqali taqdim etiladi. Materialni bu usul bilan o‘rganish talabalarni qiyinchiliklardan ozod qiladi: blokka o‘tiladi, asosiy g‘oya uqtiriladi — talaba esa uni tushunmay qolishidan va ortda qolishidan qo‘rqmaydi. U xotirjamlik bilan ishlaydi, tafsilotlarni aniqlaydi.

Auditoriya tizimiga asoslangan an’anaviy o‘quv jarayoni talabalar tomonidan asta-sekin ma’lumot to‘plashni o‘z ichiga oladi va oddiydan murakkabga o‘tishga asoslanadi. Bu chiziqli o‘quv jarayoni. Ijtimoiy jarayonlarni boshqarishda an’anaviy yondashuv jamiyat tizimlari faoliyatining chiziqli ko‘rinishiga asoslanadi. Tashqi nazorat harakatlarining natijasi kompetensiyalarga muvofiq qo‘llaniladigan harakatlarning chiziqli, to‘g‘ridan-to‘g‘ri mutanosiblik natijasidir (1-rasm).

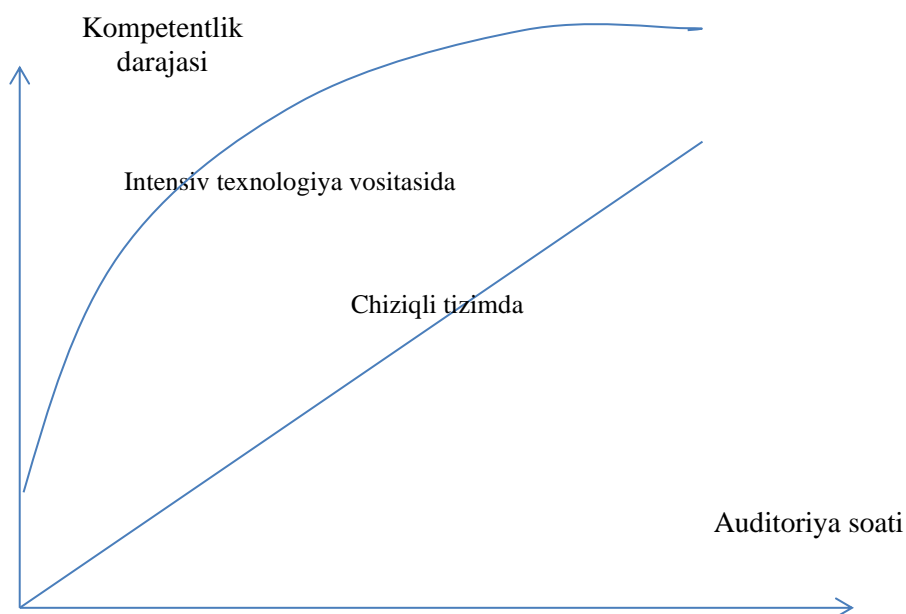
1-rasm. Chiziqli tizimlarda boshqaruv stereotipi sxemasi

Biroq, amaliyot shuni ko‘rsatadiki, an’anaviy yondashuv ta’lim jarayonini boshqarish uchun juda kam qo‘llaniladi. Say-harakatlar ko‘pincha befoyda yoki hatto zararli bo‘lib chiqadi, istalmagan va yengib bo‘lmaydigan inqiroz holatiga olib keladi, ayniqsa qiziqishlarning xilma-xilligi, shaxslarning ixtiyoriy intilishlari va harakatlarning roli hisobga olinmasa, bu har qanday ta’lim tizimining rivojlanish yo‘nalishining sezilarli deformatsiyalariga olib keladi.

Ushbu xususiyatlar an’anaviy chiziqli ta’limning chiziqli bo‘lmaganga o‘zgarishini aniqlaydi, bu nafaqat klassik didaktikaning tegishli tamoyillariga, balki axborot tuzilmalari va jarayonlarining interaktivligi, aks etishi, chiziqli emasligi, ta’limning turli shakllaridan birgalikda foydalanish, multimediyadan majmuaviy foydalanish tamoyillariga asoslanadi.

Biroq, amaliyot shuni ko‘rsatadiki, an’anaviy yondashuv ta’lim jarayonini boshqarish uchun juda kam qo‘llaniladi. Say-harakatlar ko‘pincha befoyda yoki hatto zararli bo‘lib chiqadi, istalmagan va yengib bo‘lmaydigan inqiroz holatiga olib keladi, ayniqsa qiziqishlarning xilma-xilligi, shaxslarning ixtiyoriy intilishlari va harakatlarning roli hisobga olinmasa, bu har qanday ta’lim tizimining rivojlanish yo‘nalishining sezilarli deformatsiyalariga olib keladi.

Mazmunli modullar bo‘yicha o‘rganish jarayonida talabalarning ma’lumotni ongli ravishda idrok etishga yordam beradi. Ta’limning nochiziqli (intensiv) texnologiyasi, o‘rganish motivatsiyasi bilan talabalarga nazorat qiluvchi ta’sir stereotipining sxemasi talabani qiyinchiliklardan qo‘rqishdan ozod qiladi: blok qabul qilinadi, asosiy g‘oya tushuniladi — va u buni tushunmaydi va orqada qoladi degan qo‘rquv yo‘q. Intensiv o‘qitish texnologiyasi bilan tinglovchilarga ta’sirni boshqarish stereotipining sxemasi 2-rasmda keltirilgan.

2-rasm. Intensiv texnologiyalar vositasida ta’lim jarayonini boshqarish sxemasi

Ma’ruza-vizuallashtirilgan og‘zaki va yozma ma’lumotlarni vizual shaklga aylantirishdan iborat bo‘lib, bu muhandislik tayyorgarligining kasbiy muhim sifati hisoblanadi. Talabalar o‘rtasida shu maqsadda tegishli ko‘nikmalarni rivojlantirish ta’lim jarayonida kasbiy faoliyat mazmunini aks ettirish usullaridan biri bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.Mirziyoyev tomonidan qabul qilingan “O‘zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta’lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6108-son Farmoni. // – T.: 2020 y.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta’minlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risidagi” PQ-3775-sonli Qarori. //-T:2018 y.
3. Olimov Q.T., Abduquddusov O., Uzokova L., Axmedjonov M., Jalolova D. Kasb ta’limi uslubiyati. – Toshkent: Iqtisod moliya, 2006.
4. Ismailova Z.K. Pedagogika. Darslik. – Toshkent, Iqtisod-moliya, 2008.

5. Azizxodjaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent, TDPU, 2003.
6. M.J.G’ofirov, “Integrated learning concept” ACADEMICIA An International Multidisciplinary Research Journal (Double Blind Refereed & Peer Reviewed Journal) № 1. 2021, yanvar.
7. D.O.Himmataliyev, J.O.Hakimov, SH.S.Sharipova, M.F.To‘rayev, Z.Q.Murodova “ Formation of didaktik competence of students as a pedagogical problem” PSYCHOLOGY AND EDUCATION Scopus international journal № 1. 2021, yanvar.

